

A Nyíregyházi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző tanulóinak több szempontú vizsgálata 1914–1961 között

Several Aspects of the Teacher Training Students of the State Elementary School in Nyíregyháza Between 1914–1961

Dr. Dráviczki Sándor

*NYE Óvó- és Tanítóképző Intézet
főiskolai tanár*

ORCID: 0000-0003-3303-6985

Absztrakt

A tanulmányban a Nyíregyházi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző személyi tényezőit (tanulók) szeretném vizsgálat alá vonni 1914 és 1961 között. A tanulmány elején a tanítóképző kialakulását, a tanítóképzésben bekövetkezett szervezeti változásokat vizsgálom. Ezt követően a tanulók elemzését tárom az olvasó elé. A tanulók vizsgálatánál a beiratkozott, képzést szerettek számát mutatom be. A különböző időszakokban a minisztérium az osztályonkénti tanulók számát próbálta befolyásolni a túlképzés miatt. Az intézet ezzel kapcsolatos fellépését tárom fel. Elemzem a lemorzsolódás mértékét, nagyságát. A tanulmányban próbálom feltárni a lemorzsolódás okait, illetve a tanárok küzdelmét a lemorzsolódás ellen. Ezt követően a tanulók vallási megoszlását elemzem 1914 és 1948 között. A tanulmányban kitérek a tanulók szociális származására, vizsgálva a szülők foglalkozás szerinti megoszlását. Az 1914 és 1948 közötti időszakban megvizsgálom az iskola székhelyének szülőtársadalmát, feltérképezem a befolyásos szülőcsoportok körvonalait. Majd ezt követően a tanulók lakóhely szerinti megoszlását, a képző beiskolázási területét mutatom be. Kitérek az anyanyelv szerinti megoszlásra, a tanulók előtanulmányára. A dolgozat végén a tanulók felvételi eljárását vizsgálom az intézetben.

Kulcsszavak: tanítóképzés történet, tanulók, elemzés

Abstract

In this study, I seek to examine the personal factors /students/ of the Nyíregyházi State Elementary Folk School Teacher Profile between 1914 and 1961. At the beginning of the study, I examine the development of teacher training and organizational changes in teacher training. I then present the students' analysis to the reader. When examining students, I present the number of enrolled and qualified students. In different periods, the ministry tried to influence the number of students per class due to overtraining. I will reveal the institute's actions in this regard. The proportion and number of dropouts will be analyzed. In the study, I try to

reveal the reasons for trainees dropping out and teachers' struggles to retain them. After that, I analyze the religious distribution of students between 1914 and 1948. In the study, I discuss the social origin of students, examining the distribution of parents according to occupation. In the period between 1914 and 1948, I examine the parent society of the school's location, and map the contours of the influential parent groups. After that, I present the distribution of the students according to their place of residence and the school's enrollment area. I cover the distribution according to mother tongue and the students' previous studies. At the end of the thesis, I examine the admission procedure of the students at the institute.

Keywords: teacher training history, students, analysis

1. A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet létesítése

A XIX. század végén az ország északkeleti részeiben egyre érezhetőbbé vált a műveltségbeli hátrányos helyzet. Az 1871-ben kiadott népszámlálási adatok szerint pl. Szabolcs vármegyében a 265.600 lakos közül csak 20.100 tudott olvasni, és teljesen írástudatlan volt 171.782 fő. Kedvező változás a XIX. század utolsó negyedében sem történt. Érthetetlen módon azonban sem az egyház, sem az állam nem szervezett új tanítóképzőt 1868-at követően sem, pedig 1897. november 19-én Bencs Kálmán, Nyíregyháza polgármestere rendkívüli képviselői közgyűlésen felvetette egy tanítóképző létrehozásának a gondolatát. (MNL Sz.Sz.B.V.L. V. B. 181. 23.). Ezután a képviselőtestület megbízta dr. Ferlicska Kálmán országgyűlési képviselőt a képző létesítésével, de sajnos a kezdeményezés nem járt sikerrel. Az állam az általa tervezett három képzőt akkor Pápán, Eperjesen és Sepsiszentgyörgyön hozta létre.

A következő kezdeményezésre 1914-ben került sor, aminek eredményeként Nyíregyházán állami tanítóképző intézet nyitotta meg kapuit. A nyíregyházi állami tanítóképzőnek létrejöttékor a végvár szerepét szánta mind az állam, mind az egyház. Az „iszonytató” megyei, s környékbeli műveltségi elmaradottság lassú felszámolása volt a cél, mert pl. 1901-ben Szabolcsban a tanköteleseknek csupán 73,3%-a járt iskolába. 1909/1910-ben 8.156 tanköteles – különböző akadályok miatt – egyáltalán nem járt iskolába, s ez az összes tanköteles több mint 19 %-a. (MNL. K. 502 44405/932). Az intézetet az 1914. évi július 15-én kelt 95.375/1914. IV.b.ü. V.K.M. számú rendelettel létesítették.

Alapításának ügye szorosan összefüggött a hajdúdorogi görögkatolikus püspökség 1912-ben történő kanonizálásával. A Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása előtt szláv és román liturgikus nyelvű egyházmegyében élt az emiatt létében fenyegetett görögkatolikus magyarság. Az új egyházmegyében X. Pius pápa engedélyezte, hogy a liturgia nyelve az ógörög legyen, s ennek keretén belül a magyar nyelv a nyugati egyház gyakorlata szerint érvényesüljön. A magyar kormány a római Szentszékkal való megállapodás értelmében kötelezettséget vállalt, hogy az új egyházmegye székhelyén – ami Nyíregyháza lett – állami tanítóképző intézetet alapít. Erre utal Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi államtitkárnak 1914. július 15-én kelt, a püspökhöz

intézett levele is (MNL. K. 502 44405/932). A püspök egy későbbi levelében (MNL. K 502 254/932.) pedig arról írt, hogy a tanítóképző csupán abból az okból nem létesülhetett felekezeti jelleggel, mert nem állt rendelkezésre megfelelő számú görögkatolikus vallású „tanerő”, ami szintén igaz, de nem ez volt az egyedüli ok.

Az igazgatói teendőik ellátásával Kuzaila Pétert, a kolozsvári magyar királyi tanítóképző intézet tanárát bízták meg.

Az alkalmassági vizsgát követően 1914. szeptember 18-án 42 tanuló kezdte meg tanulmányait a megye első állami tanítóképzőjében.

2. Szervezeti változások a képzésben

A képzési idő az intézet megalakításakor az 1881. évi 655. és 15. 369. sz. miniszteri rendelet értelmében 4 év volt.

Magyarországon a tanítóképzés ötévéssé alakítása az 1920-as évek elején történt. Előbb hatosztályos képzőt terveztek, de az egyre nehezedő gazdasági helyzet megakadályozta ennek a megvalósítását. Végül a kormány 1923. évi 81. 986. sz. rendelete a tanítóképzést öt évfolyamban határozta meg. A nyíregyházi képzőben 1923-tól a rendelet alapján a tanulmányi idő 5 év lett.

A tanítóképzés alakulásában az 1938/39-es tanévben következett be újabb változás. Az 1938. évi XIII. és XIV. tc. a 4 éves líceum után a 2 éves tanítóképző akadémiák szervezését rendelte el. A törvény értelmében az ötéves képzőintézeteket ettől a tanévtől kezdve kellett fokozatosan líceummá átszervezni, vagy pedig fokozatosan megszüntetni. A tanítóképzők líceummá történő átszervezése ugyan megkezdődött, de az akadémiák megszüntetése már elmaradt. A háborús viszonyok következtében fellépő tanítóhiány miatt a líceumnak csak az I–III. osztálya nyílt meg, s a tanulók ezután a tanítóképző IV. és V. osztályában folytatták tanulmányaikat. A tanítóképzés továbbra is ötéves maradt, és középfokú iskolában folyt. 1938-ban a nyíregyházi intézetben a VKM. 1938. XIII. tc.-e értelmében beindultak a líceumi osztályok. 1941-ben a VKM. 55.600-as rendelete megtiltotta a líceumok IV. osztályának megnyitását, s kötelezte a haramadéves líceumi növendékeket a képző IV., majd V. évfolyamán való továbbtanulásra.

1948-ban a minisztérium minden előzetes felmérés és tájékozódás nélkül elrendelte – a VKM. 160. 950/1948. V. sz. rendeletével – a líceummal kombinált ötéves tanítóképzés fokozatos megszüntetését.

Az ötéves képzők funkcióját a nemrég alakult pedagógiai főiskolák vették volna át, de hamar kiderült, hogy ezek „nem tudják” a megnövekedett igényeket – az általános iskolák alsó és felső tagozatára alkalmas nevelők kiképzését – kielégíteni. Ezért visszaállították a középfokú tanítóképzést.

1949 szeptemberében a VKM. 1280-K-30/1949. IV. sz. rendeletével létrehozta a négyéves pedagógiai gimnáziumokat. Kettős feladatuk volt: egyrészt főiskolai, egyetemi tanulmányokra való előkészítés, másrészt az általános iskola alsó tagozatában való tanításra alkalmas, illetve óvodai nevelők képzése. A terv szerint a IV. évfolyamok év

végén líceumi érettségit tettek volna, de a nagy tanítóhiányra való tekintettel a VKM. 1250-129/1949. V. sz. rendelete a líceumi IV. évfolyamok számára lehetővé tette, hogy a II. félévben tanítóképző intézeti IV. osztályokként folytassák tanulmányaikat. A IV. osztály befejezése után pedig az 1950/51-es iskolai évben a tanítóképző intézet átmeneti óra- és tanítástervű V. osztályának elvégzése után tehetek volna tanítóképesítő vizsgálatot. Ezt a rendeletet a miniszter azonban hatályon kívül helyezte, s elrendelte, hogy a IV. osztályt végzettek az 1950/51-es tanévben gyakorlóévre kötelesek menni. Ennek megfelelően 1950 szeptemberétől a IV. osztályt végzett tanulók tanítani mentek, s egyévi gyakorlat után tettek képesítővizsgát. Az egymást követő változásoknak az lett a következménye, hogy tanítóképzésünk visszasüllyedt arra a négyéves középfokú szintre, amely már 1881-ben kiépült hazánkban.

Az országos változásnak megfelelően az 1949/50-es tanévet a nyíregyházi intézmény I., II., III. pedagógiai gimnáziumi – tanítóképző tagozat – és IV. líceumi osztállyal indította.

A pedagógiai gimnáziumok egy évig működtek, majd újra tanítóképzővé kellett őket átszervezni a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950. évi 43. tvr. alapján. A rendelet kimondta, hogy a tanítóképző négyéves szakiskola, melynek érettségivel való lezárása után 1 éves tanítói gyakorlatra mennek a növendékek, s végül sikeres tanítóképesítő vizsga letétele után nyerhetnek tanítói oklevelet.

Az 1950/51-es tanévben a fiú-tanítóképzőben a rendelet alapján megkezdték működésüket a tanítóképzős I–IV. osztályok.

A középfokú képzők megszüntetését és a felsőfokú tanítóképző intézetek létesítését a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1958. évi 26. sz. törvényerejű rendelete mondta ki. A rendelet értelmében 1959. szeptember 1-jén kellett megnyitni a felsőfokú tanítóképző intézetek kapuit.

A fiú-tanítóképzőben ennek megfelelően egészen 1957 őszéig voltak tanítóképzős I–IV. osztályok. Az 1957/58-as tanévben I. osztály már nem indult, s a fokozatos kifutással a képzés átadta helyét a felsőfokú, főiskolai szintű tanítóképzésnek.

3. Személyi tényezők (tanulók) alakulása a képzőben

A nyíregyházi állami tanítóképzőbe a képzés ideje alatt 6306 tanuló iratkozott be, képesítést 1374 fő szerzett.

A tanítóképző 6306 tanulója közül (5725 tanuló adatai ismertek) 252 fő (4,4%) morzsolódott le. A legnagyobb mértékű lemorzsolódás 1914–1918 között volt észlelhető: 5,5%-os. Magyarányú volt még a kimaradás 1944 és 1959 között (4,4%), ezen időszakon belül is a 40-es évek végén és az 50-es évek elején. Ennek okai között szerepet játszott, hogy nem volt alkalmassági vizsga. A tanulók előképzettsége sem volt minden esetben megfelelő, és sokan kerültek az intézetbe úgy, hogy nem a képzőkben akartak továbbtanulni. 1953-ban például a beiskolázott I. osztályos növendékeket ankét formájában megkérdezték, hogy hová kérték elsősorban felvételüket. Kiderült, hogy 40%-ban először más

iskolába pályáztak. (MNL Sz.Sz.B.V.L. VIII. 53. 24.). A többi időszakban a lemorzsolódások mértéke 4% alatt maradt. A kimaradások okai nem ismertek, de következtetni lehet a családok nehéz anyagi helyzetére, ami befolyásolta a továbbtanulás lehetőségét.

1914 és 1948 között a tanulók felekezeti megoszlása (a tanulók vallási megoszlását a statisztikák 1948-ig jelölik) az intézet jellegét és létrehozásának fő célját tükrözte. Az intézet teljesítette azt a célját, hogy a térséget megfelelő számú és képzettségű görög-katolikus tanítóval és kántorral ellássa, hisz 30,6 %-ban (1170 fő) e felekezet tanulói tanultak az intézet falai között. A római katolikusok 1326 fő (34,7%) és a reformátusok 984 fő (25,7%) magas száma a térség vallási megoszlását tükrözi, mint ahogyan az is, hogy az egyéb felekezetűek is képviselve vannak az állami fenntartású képzőben. Tehát a vegyes vallású Szabolcs minden felekezete magáénak tartotta ezt az intézetet.

A tanulók szociális származását vizsgálva a szülők foglalkozás szerinti megoszlásának számaránya alapján 1914 és 1918 között (a tanítóképző 363 tanulója közül 218 fő adatai ismertek) a tanítóképzőkbe főleg fizikai dolgozók, földművesek, kisiparosok (92 fő, 42,1%) gyerekei jártak. Magas ez az arány, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy e szülők gyermekei ebben az időben csak kis százalékban juthattak középiskolába, gimnáziumba. A képző elvégzése biztos kenyérszerző állás lehetőségét rejtette magában, s hozzá még a társadalmi előrelépés reményei is jelentős szerepet játszottak e pálya választásában.

1918 és 1938 között a képzőben (2175 tanuló közül 1813 fő adatai ismertek) a számarányok az országos adatoknak megfelelően alakultak (Kiss, 1932, 135.). Az országban a földműves származásúak a fiútanulók 22%-át, a leánytanulóknak csak 9,8%-át, a közszolgálati és szabadfoglalkozásúak a fiúk 22,4%-át, a leánytanulók 45,5%-át alkották. Amíg a leánytanulók többsége közszolgálati (főképp pap, tanár, tanító) szülők gyermeke, addig a fiútanulók a földműves, a közszolgálati és szabadfoglalkozásúak csoportjában egyformán voltak képviselve. A nyíregyházi tanítóképzőben a földműves származásúak száma (484 fő 26,6%) még az országos átlagot is meghaladta. Ez nagy jelentőségű volt a társadalmi mobilitás szempontjából, mert a szabolcsi értelmiség ezen iskolatípuson keresztül kapta legtermészetesebb felfrissülését.

1938 és 1948 között a tanítóképzőben (1784 fő a tanulók száma) továbbra is a szegényebb néprétegek gyerekei tanultak. A földműves, kisbirtokos, napszámos szülők gyerekeinek a száma 733 fő (41%). Megállapítható, hogy főként a polgárság alsóbb rétegei iratták be gyermekeiket az intézetbe. Jelentős a kisiparos (358 fő 20%), köztisztviselő (159 fő 8,9%) szülők gyermekeinek a száma is. Tehát változatlanul téves a kérdéssel foglalkozók azon megállapítása, hogy a tanítók „ténylegesen nem a nép közül valók voltak.” (Földes, 1985).

1948 és 1957 között (1361 tanuló) a paraszti származású tanulók száma kiemelkedően magas, 876 fő (64,3%), az értelmiségi származásúaké pedig alacsony, 65 tanuló (4,7%). Fontos összefüggéshez jutunk akkor, ha adatainkat összevetjük a megye (Szabolcs-Szatmár) középiskolás tanulói származás szerinti adatainak megoszlásával. Az 1952/53-as tanévben, a megye középiskoláiban 4933 tanuló tanult. Közülük 25,5% munkás, 52,9% paraszt, 7,2% értelmiségi, 14,2% alkalmazott és egyéb származású volt.

Látható, hogy a képző ebben az időszakban is a szegényebb, paraszti származású tanulók iskolája volt. Itt ebből a kategóriából 11,4%-kal többen tanultak, mint a megye többi középiskolájában. Az értelmiségiek száma továbbra is kisebb.

A tanulók lakóhely szerinti megoszlását megvizsgálva megállapítható, hogy a képző iskolázási területe nem volt zárt, vonzása és hatása az ország távolabbi vidékeire is kiterjedt. Az 1914-ben megnyílt tanítóképzőbe az első évben az ország 22 vármegyéjéből érkeztek a tanulók. A kiépülés éveire ez a szám 38-ra emelkedett. Tehát már az első években ismertté és elfogadottá vált az intézet.

1918 és 1938 között a képző vonzáskörzete túlhaladta a vármegye határait. A tanítóképzőbe a tanulók 50%-a iratkozott be Szabolcs vármegyéből. Ennek a ténynek a magyarázatát a szabolcsi tanítóképzés kései kibontakozásában, valamint a szintén kései és elégtelen megyei középiskolai oktatásban egyaránt kereshetjük, de abban is, hogy az igény is kisebb és a tehetőség is kevesebb volt a középfokú tanulás egyéb formáira ebben az országrészben. A többi tanuló főként a környező vármegyékből, de az ország egész területéről is érkezett.

1938 és 1944 között az volt tapasztalható, hogy az intézet közel kétharmad részben saját vármegyéjéből iskolázta be tanulóit. Ez a háborús körülménnyel magyarázható. A szülők féltették gyermekeiket, és nem szívesen engedték el őket távoli iskolába tanulni. A saját vármegyéből érkező tanulók számának növekedése nem jelentette a képzők vonzásterületének csökkenését. Továbbra is az egész „ország érdekeit” szolgálta ez a tanítóképző.

1944 után a képző iskolázási területe sajnos csak 1948-ig ismert. A nyíregyházi képzőbe ekkor főként a saját és a szomszéd vármegyékből történt a beiskolázás.

A tanulók anyanyelv szerinti megoszlását tekintve a nyíregyházi képzőbe 1914 és 1961 között csak magyar anyanyelvűek jártak.

A tanulók előtanulmányát tekintve hiányosak az adatok. A rendelkezésünkre álló információk alapján mégis megállapíthatjuk, hogy a tanítóképzőbe a polgári iskola adta a legtöbb tanulót úgy, ahogyan azt Eötvös megtervezte az 1868. évi XXXVIII. tc.-ben a polgári iskolával és a tanítóképzőkkel kapcsolatban.

A tanulók felvétele a képzőbe az 1914-es Rendtartásnak megfelelően, a tanártestület javaslatára, a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe tartozott. Az első évfolyamra – az állami rendelkezéseknek megfelelően – olyan ép testű tanulókat vettek fel, akik a 14. életévüket már betöltötték, de 18 évesnél nem voltak idősebbek, s a felső népiskolát, vagy a polgári iskolának, reáliskolának, gimnáziumnak négy alsó osztályát sikeresen elvégezték. Aki felső népiskolát végzett, felvételi vizsgát volt köteles tenni magyar nyelvtanból, történelemből, földrajzból és számtanból (Rendtartási Szabályzat, 1914. 3–4.).

1923-ban a kultuszminisztérium a 15303/923. sz. rendeletével a színérvizsgálatot is elrendelte.

1928-ban a VKM. 25452/928. sz. rendelete csak a jeles vagy legalább jó tanulmányi előmenetelt tanúsított növendékek jelentkezését engedélyezte. A felvételnél az erkölcsi magaviseletet és a tanulmányi eredményt is nyomatékosan figyelembe vették.

Az 1929-ben megjelenő új Rendtartási Szabályzat a felvételnél előnyben részesítette azokat a növendékeket, kiknek szülei a tanügy terén dolgoztak, vagy köztisztviselők voltak, továbbá a sokgyermekes családokból jelentkezőket. Ezen új szempontok bevezetése Radnai Oszkár szerint „inkább méltányosságot, mint célszerűséget” szolgált (Radnai, 1931, 216–219.). Szerinte a szociális és karitatív sorompókon belül az egyéni értékeket is figyelembe kell venni – s ez a tanulmányi eredményen alapuljon –, mert nem engedhető meg, hogy országos érdek csorbításával személyi jótékonyt gyakoroljunk.

A tanulókat 1938-tól a liceumba tantestületi döntések alapján vették fel, a felvetteknek tanítói alkalmassági vizsgát nem kellett tenniük, de orvosi, látás-hallás alkalmasságit igen. Ez a felvételi metódus aztán 1948-ig tartotta magát. Ezt követően nem volt alkalmassági vizsga. A nyíregyházi tanítóképzőben 1954-től „hallgatólágosan” már végeztek alkalmassági vizsgát, pedig azt rendelet nem írta elő. (MNL Sz.Sz.B.V.L. VIII. 53. 25. köt.).

4. Összefoglalás

A nyíregyházi képző működése során társadalmi igényt elégített ki. Hozzájárult a térség társadalmi, gazdasági és kulturális elmaradottságának lassú felszámolásához. A képző tanulói a vármegye lakóinak úgynevezett középső, illetve alsó néprétegeiből kerültek ki. A képzés társadalmi szükségletet szolgált. Főleg a szegényebb sorból kikerülők lettek „a lámpások”, a falvak értelmiségei, mindenesei. A tanítványok ugyan elsősorban a régióban helyezkedtek el, de sokan kerültek más vidékre az ország távolabbi tájára is. A képző a magyar tanítóképzők szerves része volt, működése során betöltötte hivatását.

Irodalomjegyzék

- Földes F. (1985). Munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon. Cserépfalvi.
- Kiss J. (1932). A tanító-, tanítónő- és óvónőképző intézet tanulóinak statisztikai adatai. Magyar Tanítóképző, 135.
- Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban MNL.) K. 502 44405/932 406. cs.
- Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltára (továbbiakban MNL Sz.Sz.B.V.L.) V. B. 181. 23. Nyíregyháza város közgyűlési jegyzőkönyve. 1897. 11. 19.
- Magyar Statisztikai Évkönyv. IX. 1901. Budapest, 1902. 314.
- MNL. K 502 254/932 406. cs.
- MNL Sz.Sz.B.V.L. VIII. 53. 24. köt. Tanárkari jkv. 1953. július 2.
- MNL Sz.Sz.B.V.L. VIII. 53. 25. köt. Tanárkari jkv. 1957. június 20.
- Radnai O. (1931). Tanítónőképzők tanulóinak felvételéről. Magyar Tanítóképző, pp. 216–219.
- Rendtartási Szabályzat a M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanító- és Tanítónőképző – Intézetek számára. Kiadott a VKM. 1914. május 4-én 31.152. sz. alatt kelt rendeletével. 3–4.
- Szabolcs-Szatmár Megye Fontosabb Statisztikai Adatai 1952–1955. 306.